

Universitat de Girona

Institut de Recerca Històrica

Jaciment: **SOTERRANIS DE LA CATEDRAL DE
SANTA MARIA**

Municipi: Girona

Objecte: Control del rebliment de restes arqueològiques

Expedient: 518 K121 N323-2014-1-**10727**

Dates: 24-03-2014-17-04-2014 (tasca finalitzada el 31-03-2014)

Arqueòleg: Lluís Palahí Grimal

MEMÒRIA DEL CONTROL ARQUEOLÒGIC

INDEX

1.- FITXA TÈCNICA DEL JACIMENT	3
2.- SITUACIÓ GEOGRÀFICA	4
3.- MOTIVACIONS I OBJECTIUS	6
4.- PRECEDENTS	7
5.- METODOLOGIA I DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS	16
6.- BIBLIOGRAFIA	21
8.- DOCUMENTACIÓ GRÀFICA	22

1.- FITXA TÈCNICA DEL JACIMENT

Jaciment: Soterranis de la Catedral de Santa Maria de Girona

Municipi: Girona

Comarca: Gironès

Coordenades: x; 485585,5
Y; 4648413.5
31 N (ETR S89)

Altitud: 100,06 m.s.n.m.

Cronologia: s.I aC-s.XVII (estructures a cobrir s.I aC-s.XI)

2.- SITUACIÓ GEOGRÀFICA

La Catedral de Santa Maria de Girona se situa a la banda nord de l'anomenada Força Vella de la ciutat. Els anomenats soterranis ocupen el sector situat al nord de la Catedral, i serveixen de sustentació pel claustre (parcialment), així com de sales accessòries de l'esmentada Catedral.

Es tracta d'un espai compost per dues llargues coltes orientades de nord a sud. La nau situada a l'oest està subdividida internament en quatre sales, mentre que la de llevant constitueix un únic espai. Les excavacions realitzades varen posar al descobert diverses restes que ocupen una àmplia cronologia des d'època romana (necròpolis) fins a època carolíngia i medieval (barri i zona d'emmagatzematge en sitges).

La catedral de Girona s'ubica al bell mig del que va ser el recinte de la ciutat romana que des de la baixa edat mitjana s'ha conegut com la Força Vella. La plaça religiosa del fòrum romà de Gerunda va ser el primer complex edificat que ocupà el lloc de la Catedral. Sabem que s'organitzava internament mitjançant unes importants obres estructurals que, des de la base, distribuïen l'espai intern en plataformes a diferents nivells. El temple presidia el conjunt monumental. Malauradament no en coneixem gaires detalls; alguns fragments amb decoració arquitectònica probablement connectats amb tallers provençals que permeten proposar, amb moltes reserves, una datació de inicis de la nostra era.

El cristianisme havia de reconduir l'evolució urbana futura del sector. Les primeres notícies de l'existència d'una diòcesi a Girona remunten a l'any 516 quan Frontinià apareix com el primer bisbe documentat de Girona. Tanmateix, els grups benestants de la societat gironina ja estaven fortament cristianitzats al segle IV tal i com semblen voler palesar els luxosos sepulcres de tema cristià que es conserven a la veïna església de Sant Feliu. Aquesta va ser precisament, la primera església episcopal que es dreçà fora muralles, en el lloc on presumptament va ser martiritzat Feliu a principis del segle IV i que ja recordava el poeta Prudenci al mateix segle. El temple de la part alta de la ciutat va ser emprat com a església cristiana només a partir del segle V.

La inclusió de Girona en el domini franc (785) va suposar entre altres canvis la conversió del temple intramurs en catedral sota l'advocació de Santa Maria. Primer compartint la dignitat amb Sant Feliu i després en solitari. No es té constància que es construís cap nou edifici de manera que amb tota probabilitat el vell temple romà, adaptat convenientment, va continuar encara dempeus tot fent les funcions d'església episcopal.

A principis del segle XI, el bisbe Pere Roger, de la família comtal de Carcassona i germà d'Ermessenda, comtessa de Girona-Barcelona, va construir un nova catedral, juntament amb un palau episcopal i una nova residència per als canonges. L'arqueologia ha acreditat que aquesta església, iniciada vers el 1010 i consagrada el 21 de setembre del 1038, tenia una llargada total d'un 60 m, una nau única d'uns 14 m d'amplada exterior, un pòrtic exterior

o galilea a ponent i dos campanars, un dels quals, anomenat la torre de Carlemany, encara es conserva.

L'edifici romànic perdurà fins al segle XIV quan es va començar a substituir per l'edifici actual. L'obra va ser lenta i es realitzà en diverses etapes. Al 1313 s'iniciava la construcció de la capçalera gòtica amb nou capelles radials i girola. Es va consagrar al 1347, moment en el que, el bisbe i el capítol ja havien pres la decisió de continuar les obres amb una nova nau. Al 1386 i després d'una reunió de mestres d'obra es decidia avançar l'edifici amb tres naus però els treballs avançaven molt lentament fins que en una nova reunió de mestres celebrada entre el 1416 i el 1417 el capítol decidia retornar a la idea d'una nau única. Les dues primeres crugies de la gran volta s'havien cobert ja al 1450, però després el ritme es va alentir per les dificultats econòmiques i polítiques. Al 1577 es reprenia l'obra de la gran nau que es va acabar al 1606. Immediatament s'emprenia la construcció de la façana occidental però no s'arribava a coronar amb el campanar fins al 1764. De fet no es va enllestir del tot fins als anys seixanta del segle XX i encara al 1975 es bastien les arquivoltes de la porta meridional dita dels Apòstols.

3.- MOTIVACIONS I OBJECTIUS

L'Ajuntament de Girona i el capítol de la Catedral de Girona estan interessats en recuperar l'espai dels anomenats soterranis de la Catedral per poder-hi realitzar activitats durant la propera exposició de flors a celebrar a la ciutat al mes de maig.

Aquest espai va ser objecte d'una excavació total al llarg de diverses campanyes. En el seu moment les restes i estructures localitzades es varen deixar al descobert, ja que es trobaven protegides pel propi edifici i es pretenia integrar-les en un hipotètic circuit de visites. El projecte de recuperació actual pretén aprofitar aquests espais com a zona visitable durant l'esmentada exposició de flors, però aquest fet requereix també la cobertura de part de les estructures per crear un pas pels visitants, i, al mateix temps, protegir les restes arqueològiques.

Aquest projecte d'actuació va ser presentat a la Comissió de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya, que va donar-hi la seva aprovació (sessió del dia 7 de març), i els treballs requerien d'un control arqueològic que motiva la present memòria.

4.- PRECEDENTS

Descripció de l'espai

Els soterranis de la Catedral de Girona varen ser objecte d'excavacions els anys 2001 i 2004, treballs que varen afectar la totalitat de la superfície d'aquests espais, excepte en aquells indrets on la presència de serveis moderns ho va impedir.

L'aspecte que presenta actualment la zona dels soterranis de la Catedral de Girona és el fruit de molts segles d'ocupació que han anat conformant i modificant l'espai de tal manera que les estructures actualment visibles pertanyen a diverses èpoques que van des de la fundació de la ciutat romana fins a l'actualitat.

El límit de migdia ens és definit pel gran massís de la catedral gòtica. Els murs de ponent i tramuntana corresponen a les muralles de la ciutat, bastides en època carolíngia i reformades en diversos moments, primer per la construcció de noves defenses i, posteriorment, quan aquestes ja no eren operatives, per fer reformes dels diversos edificis i habitatges que ocupaven el sector i que aprofitaven les velles muralles com a límit. A l'angle nord-oest se situa una imponent torre circular, la torre Cornèlia, obra baixmedieval ben datada que va substituir una torre interior de planta quadrangular i d'època carolíngia que originalment defensava i protegia aquest punt estratègic de la ciutat.

Per llevant, el turó s'alça i el límit el defineixen els murs que tanquen els soterranis, que actuen simultàniament de paret de suport de les obres de sosteniment i de mur de contenció.

En l'actualitat, la zona està dividida en sis àmbits o espais, dels quals el núm. 6, situat a l'extrem nord-oriental del conjunt, és l'element més antic. En el segon quart o segon terç del segle XI s'hi va afegir l'àmbit 5, la llarga volta que ocupa la zona de migdia, i tant el tram septentrional d'aquest espai com els àmbits de l'1 al 4 són fruit de les reformes realitzades al principi del segle XVIII.

L'àmbit 6 és una petita nau rectangular coberta amb volta de canó d'aproximadament 3 m d'est a oest per 6 m de nord a sud. Els quatre murs perimetrals presenten diferències remarcables. Així, el límit septentrional correspon a la mateixa muralla carolíngia, de mur doble. El mur de llevant sembla construït al mateix moment que la volta i és bastit amb carreus petits ben obrats i lligats amb morter, sobre una fonamentació que, si bé no presenta una banqueta clarament visible, es diferencia a simple vista pel seu aspecte, bastida a base de morter i pedres sense, però, entretenir-se a polir el parament exterior. El mur meridional consisteix, en realitat, en un envà afegit *a posteriori* a l'obra original per paredar l'antic accés a la cambra, situat en aquest sector. Molt diferent resulta la paret occidental de la cambra. Bastida amb un carreuat petit, tot formant filades, se'ns mostra com una obra molt més acurada. Com a fonamentació, reposa damunt d'un gran arc de descàrrega, també d'una

factura molt acurada i, a la banda meridional, s'hi obre una finestra atrompetada, cap a ponent, que fa visible algunes reformes posteriors i que en un moment indeterminat va ser condemnada i, parcialment, tornada a obrir. Al costat nord-occidental s'obre l'actual accés a l'estança, que no és pas una porta sinó que és un esvoranc modern. La zona central apareix afectada per la construcció d'un pilar a l'àmbit situat a ponent que va malmetre tota l'obra antiga.

L'àmbit 5 és el més gran ja que ocupa, de nord a sud, la totalitat de la longitud dels soterranis i la meitat de l'espai est-oest. Tot i que actualment apareix com un element unitari, amb una llarga volta de canó orientada de migdia a tramuntana, aquest aspecte és fruit de les addicions de diversos elements al llarg del temps. Així, inicialment, aquesta volta, construïda al segle XI, ocupava els dos terços de l'espai, començant per ponent, i corresponia a la volta de sosteniment necessària per suportar les estructures annexes al claustre de la seu romànica. La paret de llevant era, en aparença, un mur cec, i al de ponent s'hi obrien dues portes senzilles, d'arc, i tres finestres atrompetades, també cobertes amb arc.. El conjunt es tancava, cap a tramuntana, amb una arcada de la qual solament es conserva l'arrencament. La paret oriental era de característiques similars i, aparentment, sense obertures, però més llarga en direcció nord que la de ponent. La resta de la volta, cap a tramuntana fins a arribar a la muralla, correspon a una reforma del segle XVIII que va comportar el cobriment de tot el sector quan es va construir la sala capitular de la Catedral. L'extrem septentrional va tornar a ser modificat, ja al segle XX, per construir-hi una escala de comunicació dels soterranis amb l'edifici administratiu de la Catedral (claustre, arxiu, tresor, etc.).

Els àmbits 1, 2, 3 i 4 van ser creats al segle XVIII, en el moment de construcció de la nova sala capitular de la seu. Fins llavors, aquell era un espai obert, situat entre la volta romànica (àmbit 5) i les muralles de la ciutat, i era ocupat per un carreró i un conjunt de petites cases adossades a les defenses de la ciutat. La construcció d'una llarga volta est-oest per sostenir aquella nova cambra va implicar la construcció o remodelació dels murs laterals que li servien per recolzar-se. El de llevant es va bastir folrant el mur ja existent de la volta romànica, si bé respectant-ne les portes i finestres existents, que més endavant van ser closes. El de ponent es va fer modificant i adaptant la muralla, que ja feia temps que havia perdut la seva funció defensiva i en la qual es van obrir grans finestrals, aprofitant esvorancs i forats que, de feia temps, els habitants de les cases medievals havien anat creant. Interiorment es van construir tres murs travessers, ponent-llevant, que dividien l'espai en estances, cada una de les quals tenia una porta a la part central, excepte la de separació entre els àmbits 1 i 2, que quedava desplaçada cap a l'est ja que gran part de l'àmbit 1 es trobava ocupada pel gran massís de la torre Cornèlia, una imponent defensa situada en un dels angles de la ciutat. Actualment aquesta torre és de planta circular, si bé a la part que

quedaria a l'interior de la ciutat —la que se situa als soterranis de la Catedral— ha estat modificada i presenta un aspecte de tendència poligonal.

Definició de les diverses fases

Fase I

Els elements identificats més antics cal situar-los en època romana, especialment a l'alt imperi. Només en els àmbits 6 i, sobretot, 4 hi ha estructures d'aquell moment històric.

A l'àmbit 6, l'únic element que podem situar en aquesta fase és part d'un mur de pedra i morter que va ser colgat quan es va construir la muralla carolíngia. Tot i això, no podem saber, per manca de materials associats, si el mur era altimperial o tardoantic

Més clars són tres elements recuperats a l'àmbit 4. Al costat occidental es van descobrir dues estructures de morter de calç i pedra, de gran solidesa relacionades amb sengles paviments de terra piconada, situats a la banda de llevant) i amb uns murs de tanca, també en aquell costat, de pedres lligades amb fang. amb materials romans, preferentment altimperials, augustals o de la primera meitat del segle I. Per sota, es conservava un altre terraplenament amb materials baixrepublicans. Tot això fa possible situar aquelles estructures als inicis del principat o poc més enllà.

Cap a migdia es conserva un altre element que podríem situar cronològicament en aquest moment. Es tracta d'una estructura que sembla que podria tenir forma quadrangular, però de la qual només es conservaven els murs de tramuntana i ponent, ja que cap a llevant el sector havia estat retallat per un forat més modern i, a més, no va ser possible assolir el límit de migdia. A l'interior d'aquest sòl i en el nivell de terraplenament es van recuperar materials del principi del segle I.

Per la localització, situació i característiques de les tres estructures, opinem que s'han d'interpretar com les evidències de sengles mausoleus o petits monuments funeraris que caldria relacionar amb el camí d'accés a la ciutat.

Fase II

La següent fase cronològica la situem en època baiximperial o tardoantiga, en un moment que podria situar-se entre el final del segle III i els segles V-VI o VII, sense. Un cop més, són els àmbits 4, 5 i 6 els que proporcionen restes estructurals que datem en aquest moment.

A l'àmbit 6 trobem elements dispersos, desconnectats els uns dels altres i molt malmesos. El que més destacaríem és un conjunt de tres basaments de *dolia* que podríem situar en aquest moment i que van ser destruïts posteriorment en disposar-s'hi, al damunt, un mur.

A l'àmbit 5 es van recuperar les restes de dos murs, molt malmesos i incomplets. Ambdós són de pedres irregulars lligats amb fang. Una altra vegada els elements recuperats a l'àmbit 4 resulten més interessants i, sobretot, més coherents. A migdia de l'àmbit es localitza un

mur nord-sud, de pedres ben obrades, disposades formant filades uniformes, lligades amb morter, amb una banqueta de fonamentació clarament definida. Aquesta paret queda integrada en el parament occidental de l'àmbit actual, on sembla girar en direcció oest —i, de fet, la muralla carolíngia es recolza en aquest angle—, i cap a migdia es perdia fora de la zona excavada, en direcció al gran massís que actualment funciona com a element de sosteniment de la seu gòtica i on se situava la muralla antiga. A poca distància, a llevant d'aquest mur, es localitza una estructura de la qual vàrem poder descobrir part dels paraments de ponent i de tramuntana bastits amb una tècnica constructiva idèntica a la que s'acaba de descriure i clarament relacionada amb aquests elements, tot i presentar-se com una estructura independent.

En ambdós casos es tracta d'elements relacionats amb el sistema defensiu de la ciutat i que formen part del mateix projecte. En aquesta zona, s'hi situava una porta o portella d'accés a la ciutat que, potser, era doble: una d'accés a la part baixa de la ciutat i l'altra que menés a la plataforma superior del fòrum que es localitzava a l'espai ocupat actualment per la Catedral. El pany de mur en direcció nord-sud devia ser la muralla de la ciutat, refeta i, probablement, eixamplada en direcció a llevant en època baiximperial. L'altre, del qual només hem pogut descobrir dos murs, però que clarament semblen formar part d'una estructura rectangular o quadrangular, devia ser una autèntica torre que, pràcticament adossada a la muralla, però en realitat exempta, devia complir diverses funcions. Al seu interior es devia situar la porta per entrar a la ciutat, que també devia travessar la muralla situada una mica més a ponent, i, altrament, l'escala d'accés a la terrassa superior i amb la portella que hi devia haver en aquella zona, que devia funcionar d'autèntica caixa d'escala.

Fase III

La següent fase important de reformes al sector devia correspondre al moment de construcció de l'eixample carolíngi i es podria dividir en dos grans moments, que, formant part d'un mateix projecte, es van desenvolupar en dues etapes successives.

El primer moment o fase III a devia estar marcat per la delimitació de l'espai que devia ocupar el nou recinte emmurallat i la construcció del parament exterior del nou mur. Paral·lelament, es va construir un paviment de morter de gran consistència, especialment a les zones més properes a la muralla, que cobria i regularitzava una àmplia zona oberta (pràcticament la totalitat de l'espai posteriorment ocupat pels soterranis de la Catedral). Aquesta àrea va ser coneguda, en documents posteriors, com a Palestrina.

El parament exterior de la muralla que es conserva, molt modificat, a la banda occidental dels àmbits 1, 2, 3 i 4 i a la nord dels àmbits 1, 5 i 6, és un potent parament de pedra i morter, obrat amb encofrat. A l'àmbit 1 es va construir la gran torre quadrangular que protegia l'angle de les defenses. Es va bastir emprant una tècnica constructiva idèntica a la del parament de la muralla i es va edificar lleugerament separada d'aquella i concebuda com

una peça independent. Aquest sistema constructiu era de gran eficàcia, ja que, en realitat, creava una doble defensa de manera que l'ensorrament d'una de les dues no afectava l'altra. El gran sòl de morter es conservava parcialment a les diverses estances, excepte a l'àmbit 6 i a l'extrem de migdia de l'àmbit 2.

La fase III b formava part del mateix programa constructiu, però queda clar que alguns elements van ser bastits després dels que acabem de descriure. La principal modificació va ser la construcció d'un segon parament de muralla que doblava, per dins, la ja existent. La tècnica constructiva emprada és exactament la mateixa i es va obrar, com en la torre angular del costat nord-occidental, lleugerament separada del parament existent. La raó era la mateixa: disposar d'una doble defensa que dificultés l'atac ja que així l'ensorrament hipotètic d'un dels paraments no implicava la destrucció de l'altre. La diferència la determina el fet que aquest segon parament es va construir en bona part al damunt del paviment de morter que ja existia. La solidesa d'aquest element va permetre bastir al damunt el nou pany de muralla, almenys en el sector occidental. A l'àmbit 3 es va recuperar un tercer parament de característiques similars. No es tracta, en aquest cas, però, d'un tram de muralla, sinó d'una escala adossada que permetia l'accés al camí de ronda.

Al paviment de morter s'hi començaren a practicar grans forats de sitja. Tot aquell gran espai, obert i buit, en aquests moments, de tota construcció, més ençà de les mateixes muralles, es va aprofitar com a àrea d'emmagatzematge i de recollida d'aliments i, probablement, d'altres béns. Aquestes grans sitges es van anar modificant amb el pas del temps. Algunes foren colgades i eliminades per poder bastir nous edificis quan es decidí urbanitzar el sector i d'altres foren modificades o desplaçades de lloc, fet que va suposar diverses reparacions del sòl, ja que es taparen alguns dels forats i se n'obriren de nous.

Fase IV

Les causes de la construcció de les muralles carolíngies s'expliquen, sens dubte, com a conseqüència d'uns fets bèl·lics determinats i d'una voluntat que no podia defugir-se. Un cop construïda, i quan aquell perill imminent va passar, la nova zona va començar a ser urbanitzada amb rapidesa i es van alçar diversos habitatges contra la nova muralla, que ocupaven part del que seria Palestrina.

A l'àmbit 2, aquesta fase comporta el realçament del terreny, el bastiment de dos murs (un de petit, nord-sud, sobre la muralla, que documenta l'actuació primerenca sobre la seva part interior, i un altre, en sentit est-oest, que més tard va ser rebentat, pel costat de ponent, per la rasa de recuperació de material constructiu que conformava la part interior de la muralla), i la pavimentació d'aquest sector, conservat a gairebé tot l'àmbit llevat del sector més meridional, on només es constata l'anivellament del terreny.

Tant aquesta fase com l'anterior semblen definir grans espais sense parets, potser perquè aprofitaven l'angle de la nova planta de l'eixample com a zona d'emmagatzematge preferentment de cereals i altres productes agrícoles.

A l'àmbit 3 també hi ha mostres d'aquesta primera urbanització amb la construcció de dos murs, un orientat d'est a oest i un de nord a sud.. De fet, són diverses les estructures, als àmbits 2, 3 i 4, que sembla que continuen en direcció a l'àmbit 2 però que allí no s'identifiquen. Podríem deduir, doncs, que segurament els murs perimetrals de llevant dels diversos habitatges construïts a tocar de la muralla es localitzaven aproximadament a l'alçada on posteriorment es va elevar la façana occidental de la nau romànica, cosa que explicaria que aquells murs no fossin aprofitats per fonamentar-hi, perquè la nau romànica en necessitava uns de molt potents i molt fermes que aquelles estructures no oferien. Calia anar fins a la roca més estable i no fiar-se de sòcols aparentment de poca entitat.

A l'àmbit 5 es va continuar mantenint una gran zona d'emmagatzematge. De fet, els únics elements recuperats són tot un seguit de paviments de morter de calç rebentats en diversos punts per forats destinats a contenir *dolia* i/o grans gerres d'emmagatzematge. La superposició de diversos paviments estaria motivada parcialment per la nova col·locació d'aquelles gerres, amb el rebliment d'alguns dels forats i l'obertura d'altres de nous. El sòl superior dels forats localitzats continuava dins de l'àmbit 2. És probable que el fet que aquesta zona fos ocupada per un magatzem probablement cobert amb un pòrtic, però sense murs perimetrals o, almenys, sense subdivisions internes, estigués determinat per la funció de la portella que existia molt a prop de la torre bastió descoberta a l'àmbit 1 i que no era altra cosa que la continuïtat, en el temps, d'un antic camí d'entrada a la ciutat.

Fase V

D'aquesta fase, a l'àmbit 2, es configuren les traces d'un habitatge —o part d'un habitatge— que devia ocupar, a grans trets, tot l'àmbit 2: a ponent, té el seu límit en la muralla; al nord, amb la torre carolíngia, ja que havien desaparegut els murs de la fase anterior; a migdia, amb un mur est-oest que passa per sota del brancal de la porta que comunica avui l'àmbit 3 amb el 2 i que, posteriorment, va ser afectat per alguns forats, i a llevant, per un llarg mur que es recolza just a l'angle sud-est de la torre i que s'allarga cap a migdia fins que és tallat per la gran rasa de fonamentació de la nau romànica. Aquell darrer mur es recolza directament sobre el paviment de la fase anterior i serveix de fonament per a la paret oest de l'àmbit que aguanta la volta del segle XVIII. A diferència d'aquest mur, el de migdia i els altres envans interiors van ser elevats amb un farciment. Aquestes parets de menor entitat van ser parcialment desfetes per múltiples forats circulars d'èpoques posteriors que no podem fixar en el temps perquè va desaparèixer tota l'estratigrafia posterior a aquesta fase i el material recuperat no inclou objectes fiables a l'hora de proposar datacions segures.

També a l'àmbit 3 es van produir modificacions en les construccions o habitatges. L'antic edifici va ser completament destruït i substituït per noves edificacions que només parcialment ocupen el mateix espai. A migdia de l'àmbit es va obrir una nova dependència. Curiosament, a ponent de l'estança no es van construir nous murs ja que es va aprofitar, com a límit del nou edifici, la mateixa muralla, menys, però, en l'espai que descrivim. Com que en aquest indret hi havia l'antiga escala d'accés al camí de ronda, quan hi van bastir una casa es van trobar que, realment, no existia un mur pròpiament dit, sinó una esglaonada, i va ser necessari construir un nou mur paral·lel que delimités l'habitatge i, en canvi, no tanqués l'accés a l'escala.

A l'àmbit 5, per damunt del paviment superior de Palestrina, es van localitzar les restes d'un altre mur. La seva existència seria la conseqüència del ràpid creixement urbanístic de la ciutat, que va provocar que ràpidament s'ocupessin els espais públics i, com es pot veure a l'àmbit 1, les cases envaïssin, fins i tot, la zona de les muralles.

En un moment indeterminat, però que la documentació situa almenys unes dècades abans que la construcció de les estructures del claustre de la seu romànica, es va bastir, a l'extrem nord-oriental de l'espai excavat, en un sector situat a una cota més elevada que l'esplanada que al segle XII s'anomena Palestrina, una petita nau (àmbit 6) coberta amb volta. Aquest nou àmbit es va bastir recolzat contra el tram nord de la muralla carolíngia

Fase VI

La següent fase constructiva està determinada per l'elevació de la gran nau que actua com a base de sosteniment del claustre romànic. Aquest fet —la construcció de la seu, el claustre i les dependències annexes— va condicionar completament l'urbanisme del sector.

La seva construcció va suposar tot un treball de regularització del terreny, especialment a l'extrem de migdia, on es va rebaixar el sòl natural i fins i tot va ser necessari retallar alguns afloraments de la roca de base. Aquest nou edifici es va convertir en l'eix que va determinar i organitzar tota la topografia i l'urbanisme del sector a partir del segle XI i fins ara mateix. El límit de migdia, que en l'actualitat està marcat pel massís de sosteniment de la catedral gòtica, segurament en origen estava determinat per la muralla de la ciutat. Per l'extrem de tramuntana, la nau acabava en una gran arcada. Actualment s'aprecien, en aquesta zona, dos arrencaments d'arcada diferents que demostrarien les reformes puntuals que l'edifici ha anat experimentant al llarg del temps. De fet, en aquesta zona i des de l'interior de la nova nau, havia d'existir l'escala d'accés a l'àmbit 6. Pel costat oriental, la nau es recolzava contra el talús de terra de la zona que es va farcir i regularitzar per poder-hi bastir, al damunt, el nou claustre. A ponent, el mur presentava diverses obertures. La porta de migdia es devia obrir cap al carrer, cap al lloc ocupat, potser fins a aquell moment, per la torre porta, que, inútil perquè s'havia transferit a un altre punt, hauria estat enderrocada.

Un dels llocs més afectats per a la construcció d'aquesta nova nau va ser el traçat del carrer que, venint del nord, portava cap a l'antiga torre i cap al centre de la ciutat. Com que la nau era espai privat, el carrer, quan arribava al seu inici septentrional, es desviava cap a ponent i seguia en direcció sud tot resseguint la façana de la nova construcció. Això devia afectar els habitatges que hi havia en aquell sector. D'una banda, la façana de la nova nau probablement va escapar i destruir les cares orientals de les diverses cases. De l'altra, el desplaçament del carrer cap a ponent va obligar a moure els edificis en aquella mateixa direcció. El problema era que l'espai existent entre el carrer i la muralla era molt estret. La solució va consistir a enderrocar el pany interior de la muralla carolíngia (i, de retruc, l'escala d'accés al camí de ronda), amb la qual cosa es van guanyar aproximadament uns 2 m de profunditat per als nous habitatges. Les estructures d'aquesta fase i de moments posteriors tenien una cota de circulació més elevada que l'existent en el moment d'inici de les excavacions i, per tant, van desaparèixer tots els sòls i, de fet, fins i tot els paraments, de manera que, curiosament, són les fases més modernes i més ben documentades textualment de les quals tenim menys evidències materials.

D'aquest moment, si exceptuem els grans edificis que conformen el conjunt de la Catedral, només es conserva part d'una casa a l'àmbit 4. Els murs perimetrals són bastits amb pedra lligada amb morter. A nord, el mur cobria i colgava el parament interior de la muralla carolíngia, que, com hem dit, ja havia estat parcialment desmuntada. A migdia, el mur no era perpendicular a la muralla, sinó que seguia l'orientació de la seu.

Reformes posteriors

A partir d'aquell moment, les restes més modernes recuperades són escadusseres i parcials, ja que, com hem anat comentant, se situaven a una cota superior a la conservada en el moment de l'inici de les excavacions arqueològiques.

Entre aquests indicis, només trobem unes petites modificacions consistents en el reble de part de la muralla, per la part de dins, amb un parament de cronologia incerta al sector sud-oest de l'àmbit 1.

De les obres realitzades al segle XIV poca cosa ens queda, llevat d'allò que ja hem esmentat abans, relacionat amb el retall de la torre bastió carolíngi i l'edificació de la torre circular. Podríem situar en aquest moment la construcció d'un edifici al voltant de l'antiga torre, cap al nord-est, del qual es conserva parcialment la façana oriental, integrada dins les voltes construïdes al segle XVIII.

A l'àmbit 5, es va bastir una àmplia solera de més d'un metre d'amplada feta amb rierencs lligats amb fang, al centre de la nau, i orientada de nord a sud. Aquest basament finalitza justament a l'alçada de la nau on ja aflora la roca del subsòl. La seva funció no ens queda gaire clara, però, atès que durant molt de temps aquest espai va ser emprat com a celler,

proposariem que es pogués tractar d'una solera estable per disposar-hi, al damunt, les grans bótes de vi.

5.- METODOLOGIA I DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

-Programa detallat.

Els treballs han consistit essencialment en un cobriment de part de les restes arqueològiques existents en l'espai dels anomenats soterranis de la Catedral, per tal de protegir les restes i d'habilitar un circuit de visita a aquest espai.

-Els espais afectats són:

-Àmbit 1: No afectat

-Àmbit 2: No afectat -Àmbit 3: S'ha cobert la meitat meridional de la cambra, fins a la porta que dona accés a l'àmbit 5

-Àmbit 4: En aquest espai s'han cobert la totalitat de restes arqueològiques posades al descobert a les excavacions arqueològiques

-Àmbit 5. En aquest espai s'ha deixat sense cobrir la zona sud, des de la porta d'accés al límit meridional de la nau. Pel que fa a la zona central s'ha cobert solament la meitat oriental, deixant al descobert les restes de la banda oest. També s'ha cobert totalment l'extrem nord, un sector on la presència d'una xarxa de serveix moderna va impedir en el seu moment l'excavació i per tant, la tasca de cobriment no afecta a cap resta arqueològica que es trobés al descobert.

-Àmbit 6: No afectat

-Desenvolupament dels treballs:

Els treballs de cobriment comportaven en alguns àmbits el rebliment parcial de l'espai (àmbits 3 i 5), raó per la qual ha estat necessari crear estructures de contenció que delimitessin les zones a cobrir. També s'han hagut de protegir els accessos als diversos àmbits així com els diferents serveis existents a l'espai. Aquestes tasques s'han realitzat de diverses formes.

-Col·locació de taulons com a mur de contenció. En alguns espais s'han col·locat taulons per marcar el límit del sector a cobrir. Aquests taulons s'han falcat tot emprant pedres com a contrapesos, sempre disposats en sec. Aquest sistema s'ha emprat a l'àmbit 3 i 5. En altres zones s'han utilitzat les diferents estructures arqueològiques com a límit.

-Protecció de serveis. Ja en el moment de les excavacions arqueològiques existien als diferents àmbits tot un seguit de serveis (llum, aigua i clavegueram) que travessaven l'espai, en alguns casos sota la superfície i en d'altres disposats directament sobre el nivell de circulació. Per tal de reomplir l'espai era necessari protegir aquests elements, sobretot a les zones de pas per on havia de transitar la maquinària, i, posteriorment, els visitants. En tots

aquells espais on ha estat necessari es va col·locar un geotèxtil a la part inferior de la canonada o servei i es va cobrir amb una capa de morter com a protecció.

-Construcció de murets de pedra seca. En alguns llocs, com per exemple el mur que travessa longitudinalment l'àmbit 5, ha estat necessari farcir alguns desnivells i forats que dificultaven tant el seu cobriment com la circulació posterior. En aquests espais s'han col·locat pedres disposades en sec per crear superfícies més planeres sobre les quals poder treballar.

-Protecció d'elles portes: L'accés a les diferents estances es realitza a través de portes de poc més de metre i mig d'amplada. Per evitar incidents els brancals dels accessos s'han protegit amb taulons que evitaven qualsevol possible incident amb la maquinària.

-Cobriment de les estructures

Un cop delimitats els espais afectats i col·locats els elements de protecció s'ha procedit al rebliment dels espais:

-Col·locació de geotèxtil protegint les diferents estructures afectades.

-Col·locació d'una primera capa de material. Per reblir els espais on la profunditat era major s'ha emprat una sorra de gra gruixut (terra reciclada) amb petits fragments de pedra, per donar major consistència i evitar que amb el pas del temps la compactació del material anés produint un enfonsament del nivell de circulació.

-Col·locació d'una capa superior de sauló, net, per establir la superfície de circulació.

-Descripció de les estructures afectades

Les estructures que s'han cobert foren posades al descobert durant les excavacions arqueològiques desenvolupades en aquest espai els anys 2001 i 2004, essent ja en aquells moments objecte d'una documentació i estudi detallats. Aquells treballs foren dirigits pels arqueòlegs Lluís Palahí Grimal i Gustau Garcia Jiménez. Cronològicament les estructures afectades cobreixen un llarg període que s'inicia en època romana i fins a època medieval.

Les estructures més antigues se situen en època romana, moment en que aquest espai se situava fora ciutat, formant part d'una necròpolis.

La majoria d'estructures, però, pertanyen a l'època carolíngia, moment en que aquest espai va ser inclòs dins el recinte urbà, amb la construcció d'un nou tram de muralles, que constitueixen, de fet, el primer eixample urbà de la ciutat de Girona. En aquests moments l'espai va ser ocupat per un barri amb diversos habitatges i per una àmplia explanada ocupada per grans sitges, la *Palestrina*.

En època medieval la zona va ser remodelada de forma intensa amb la construcció d'algunes de les subestructures que actualment encara defineixen el sector. La més antiga

d'aquestes és la llarga volta romànica situada a llevant,i, posteriorment, s'hi varen afegir les de la banda de ponent, tot aprofitant com a límit occidental l'antiga muralla carolíngia, ja en desús.

ÀMBIT 4 :

-U.E. 10334: Gran massissat de morter que ocupa la banda sud oest de la cambra Constituint per pedres lligades amb morter constitueix el nucli intern d'un monument funerari.

-U.E. 10.341: Mur nord sud que travessa de nord a sud gran part de l'àmbit essent solidari per migdia amb el mur UE 10356. Fet amb pedres -entre elles molts rierencs- lligats amb un morter molt blanc.

-U.E. 10.349: Muret est oest al centre oest de la cambra. Construït amb pedres irregulars escassament carejades i lligades amb una argila vermella.

-U.E. 10.354: Muret nord sud a l'oest de 10341. Passa per sota el mur UE 10349.

-U.E. 10.356: Gir del mur UE 10.341, en sentit est oest, a la banda sud de l'àmbit. Construït com aquell amb pedres (sobretot rierencs) lligats amb morter blanc. El mur es conserva a nivell de fonamentació com semblen demostrar-ho la irregularitat de les cares del mateix. Recolza contra el mur de tanca de la cambra (antiga muralla carolíngia), i lleugerament en el mur UE 10368. Fonamenta parcialment sobre l'estructura massissa U.E. 10.334.

-U.E. 10.367: Restes de mur al sud de l'àmbit. Orientat d'est a oest aquest mur travessa tota l'amplada de l'àmbit. A l'extrem oriental presenta un esvoranc fruit d'un forat practicat en una època indeterminada en aquell sector. No es pot apreciar el seu extrem de llevant ja que es fica sota el mur de tanca de la cambra i no reapareix a la cambra veïna. És solidari amb el mur UE 10380. Construït amb blocs de pedra petits i lleugerament allargassats, ben carejats a l'exterior, disposats formant filades i lligats amb morter. Cobreix al mur UE 10388.

U.E. 10.368: Mur en diagonal (nord oest sud est) al sud de la cambra que es fica per sota del perimetral. De fabrica similar als murs UE 10367 i 10380, és a dir, carreus petits, carejats, formant filades i lligats amb morter. Presenta una banquetta de fonamentació lleugerament sortida de la vertical del mur (de fet en el tram de migdia del mur solament es conserva la banquetta. Circula paral·lel i a escassa distància del mur UE 10380.

-U.E. 10371: Mur nord sud que només es va poder apreciar molt parcialment. Pedres irregulars, en la seva majoria grans còdols, lligades amb fang.

-U.E. 10.376: Massissat de morter i pedres grans seguint la mateixa orientació que la muralla UE 10500 però separada en cota d'aquesta pels dos paviments de morter de la Palestrina. Aquests dos paviments no es conservaven dins l'àmbit degut a un gran forat farcit amb material modern, però s'apreciaven al perfil existent a tocar el mur de tramuntana de la cambra. Parcialment cobert pel mur perimetral de la cambra per la banda occidental (muralla carolíngia pany exterior). Rebliment intern d'un monument funerari d'època romana.

-U.E. 10.380: Mur nord sud solidari amb el mur UE 10367. Construït amb pedres petites quadrangulades o allargassades, carejades, lligades amb morter i formant filades.

-U.E. 10.387: Mur nord sud dins l'estructura UE 10367-10380. Construït amb pedres irregulars lleugerament carejades a l'exterior i lligades amb fang. És solidari amb el mur UE 10388.

-U.E. 10.388: Mur est oest solidari amb el mur UE 10387. De les mateixes característiques que aquell, amb pedres irregulars lleugerament carejades i lligades amb fang. Cobert parcialment pel mur UE 10367.

-ÀMBIT 3:

-U.E. 10.500: Muralla carolíngia. Pany occidental. De pedra i morter de gran solidesa la muralla és doble i el parament exterior correspondria a l'actual façana occidental de l'àmbit (emmascarada i refeta per obres posteriors, especialment per la construcció de la muralla del s.XIV i per l'obra moderna de les estances administratives de la seu. El pany de mur UE 10502 el cobreix parcialment. De fet aquell parament és una obra parcialment adossada a la muralla, probablement una escala d'accés al pas de ronda.

-U.E. 10.502: Pany oriental de la muralla carolíngia. A la banda nord aquesta estructura apareix separada per un petit espai del mur UE 10500, però a mesura que s'avança cap al sud s'hi va sobreposant, cobrint-ne la fonamentació. Aquesta estructura, de pedra i morter de gran solidesa, desapareix abans el final de l'estança. No es tracta d'un tercer pany de muralla pròpiament dita, sinó, probablement d'una estructura adossada i integrada a l'obra, l'escala d'accés al pas de ronda superior de la vertadera muralla.

-U.E. 10.507: Mur est oest. Fonamentat al damunt del mur UE 10533.

-U.E. 10.508: Mur nord sud parcialment cobert pel tub d'aigua modern i per la porta sud de l'àmbit, raó per la qual no es pot copsar la totalitat de la seva amplada ni la cara de ponent. Tallat pel mur UE 10522 que el cobreix parcialment. Mur de pedres lligades amb morter.

-U.E. 10.515: Sitja situada prop de la porta de la nau romànica i el mur UE 10508. Conservava una profunditat escassa.

-U.E. 10.533: Mur est oest que s'utilitza com a fonamentació del mur UE 10.507.

-U.E. 10.534: Mur nord sud a l'est de la muralla i a l'oest del mur UE 10508. Recolza a la cara de llevant de l'U.E. 10.502, i està fet de pedres mitjanes lligades amb fang vermellós, a l'igual que el mur U.E. 10.522, amb el qual s'hi relaciona.

-U.E. 10.535: Mur est oest a prop del mur sud de l'àmbit. Es tracta d'un mur ample de morter de calç i còdols molt afectat per la construcció de les estructures que delimiten l'àmbit d'època moderna pel sud. Afecta el pany de muralla U.E. 10.500, al qual rebenta parcialment.

-ÀMBIT 5:

-U.E. 10211: Mur de pedres –sobretot rierencs. lligades amb fang, al centre del sondeig, orientat de nord a sud. Aquest mur que continua endinsant-se cap a la nau romànica, fora del sondeig. A la banda nord aquest mur apareix tallat per la canonada UE 10262, continuant probablement amb la UE 10205. Rebenta tots els paviments trobats al sector mentre que en sectors on hi havia forats aprofundeix força més. Es tracta d'un mur posterior a les demés estructures del sector.

-U.E. 10.812: Mur nord sud paral·lel a la paret oest de la nau. Conserva una sola filada de pedres lligades en sec. Per la banda sud entrega contra la roca del subsòl que aflora en aquell sector.

-U.E. 10.820: Mur est oest al sud del conjunt de sitges de la banda occidental de la cambra.. Pedres irregulars lligades amb fang.

6.- BIBLIOGRAFIA

Canal *et al.*, 1996:

J. Canal, E. Canal, J. M. Nolla i J. Sagrera, *Girona comtal i feudal*, Girona (Col·lecció Quaderns d'Història de Girona)

Canal *et al.*, 1998:

J. Canal, E. Canal, J. M. Nolla i J. Sagrera, *La ciutat de Girona en la 1ª meitat del segle XIV. La plenitud medieval*, Girona (Col·lecció Història Urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica, 3)

Canal *et al.*, 2000:

J. Canal, E. Canal, J. M. Nolla i J. Sagrera, *El sector nord de la ciutat de Girona de l'inici al segle XIV*, Girona (Col·lecció Història Urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica, 4)

Canal *et al.*, 2002:

J. Canal, E. Canal, J. M. Nolla i J. Sagrera, *Girona, entre l'islam i Carlemany. Una ciutat de frontera (759-801)*, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XLIII, Girona, 7-28

Canal *et al.*, 2003 :

J. Canal, E. Canal, J. M. Nolla i J. Sagrera, *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057). El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval*, Girona (Col·lecció Història Urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica, 5)

Canal *et al.*, 2004 :

J. Canal, E. Canal, J. M. Nolla i J. Sagrera, *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057). El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval (II)*, (Col·lecció Història Urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica, 6)

Canal *et al.*, 2004 :

J. Canal, E. Canal, J. M. Nolla i J. Sagrera, *La Catedral i Girona: l'entrada del complex episcopal dins murs entre els segles X i XI, Actes del II Congrés d'Història de Girona. La Catedral de Girona, 27 i 28 de Novembre de 2003. Annal de l'Institut d'Estudis Gironins*, XLV, Girona, 141-159

Garcia *et al.*, 2002 :

G. Garcia, J. M. Nolla, L. Palahí i M. Sureda, *Excavacions als soterranis de la Catedral de Girona, Sisenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Sant Joan de les Abadesses, 285-292

Garcia i Palahí, 2003

G. Garcia i L. Palahí, *Catedral de Santa Maria. Soterranis*, Girona (Memòria d'excavació)

Marquès, 1993:

J. M. Marquès, *Cartoral, dit de Carlemany, del bisbe de Girona (s. IX-XIV)*. Barcelona (Fundació Noguera, Col·lecció Diplomataris, 1 i 2)

Martí, 1997:

R. Martí, *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*, Barcelona, 1997 (Fundació Noguera, Col·lecció Diplomataris, 13)

Nolla *et al.*, 2008:

J. M. Nolla, L. Palahí, J. Sagrera, M. Sureda, E. Canal, G. Garcia, M. J. Lloveras i J. Canal, *Del fòrum a la plaça de la Catedral. Evolució historicourbanística del sector septentrional de la ciutat de Girona*, Girona (Història urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica, 8).

8.- DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

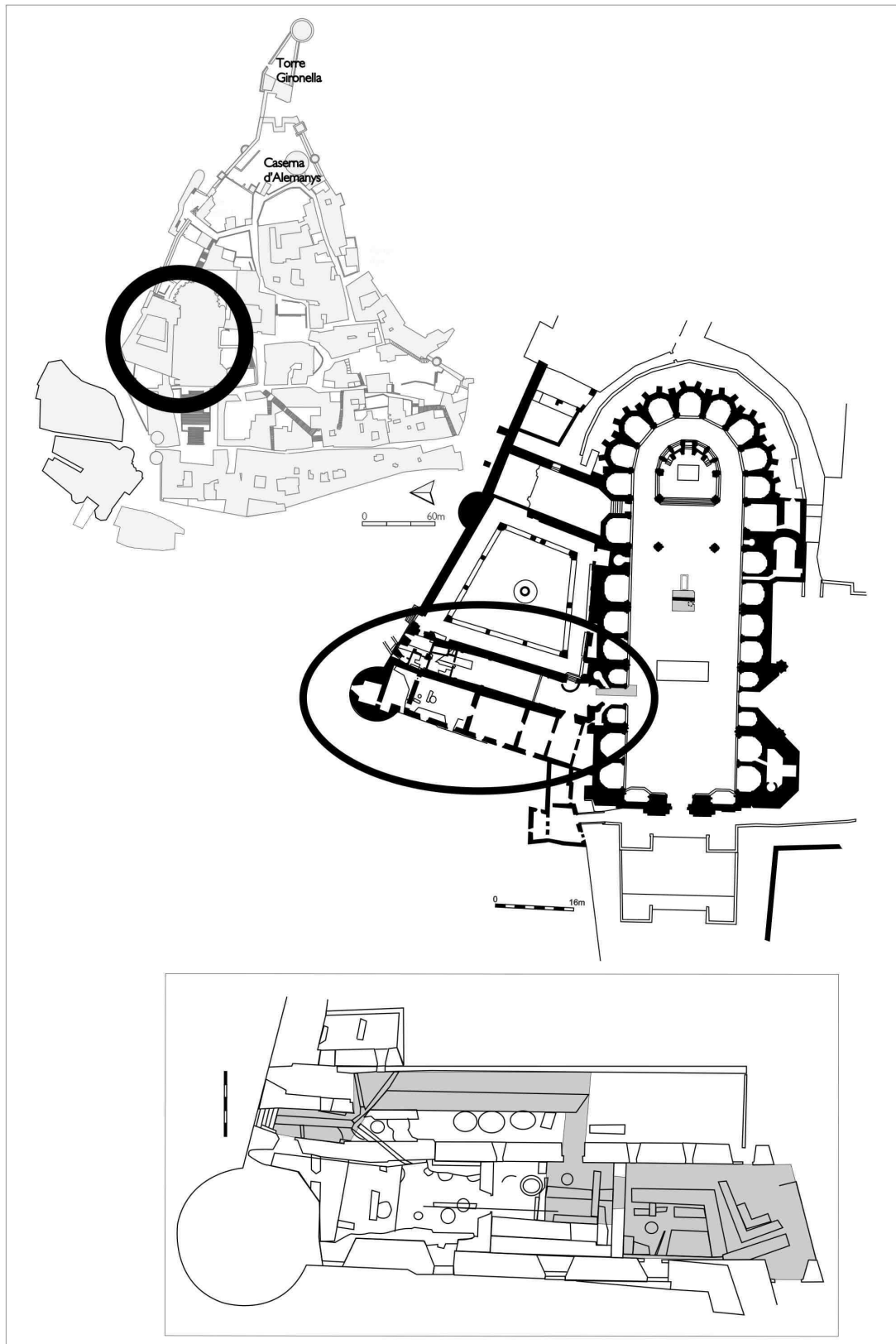

Fig.1. Ubicació de les restes afectades.

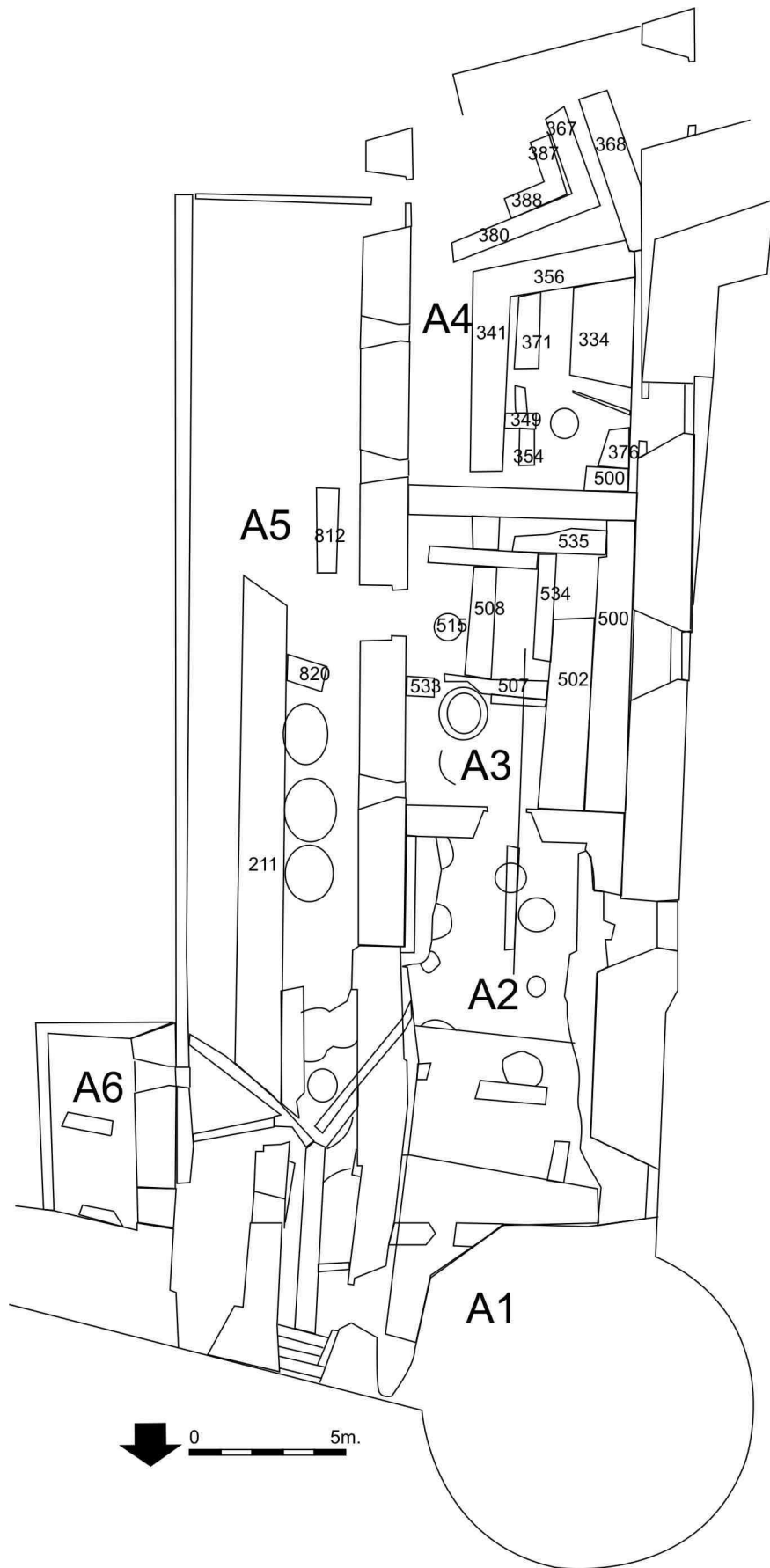

Fig.2. Àmbits i estructures afectats pel rebliment parcial de l'espai

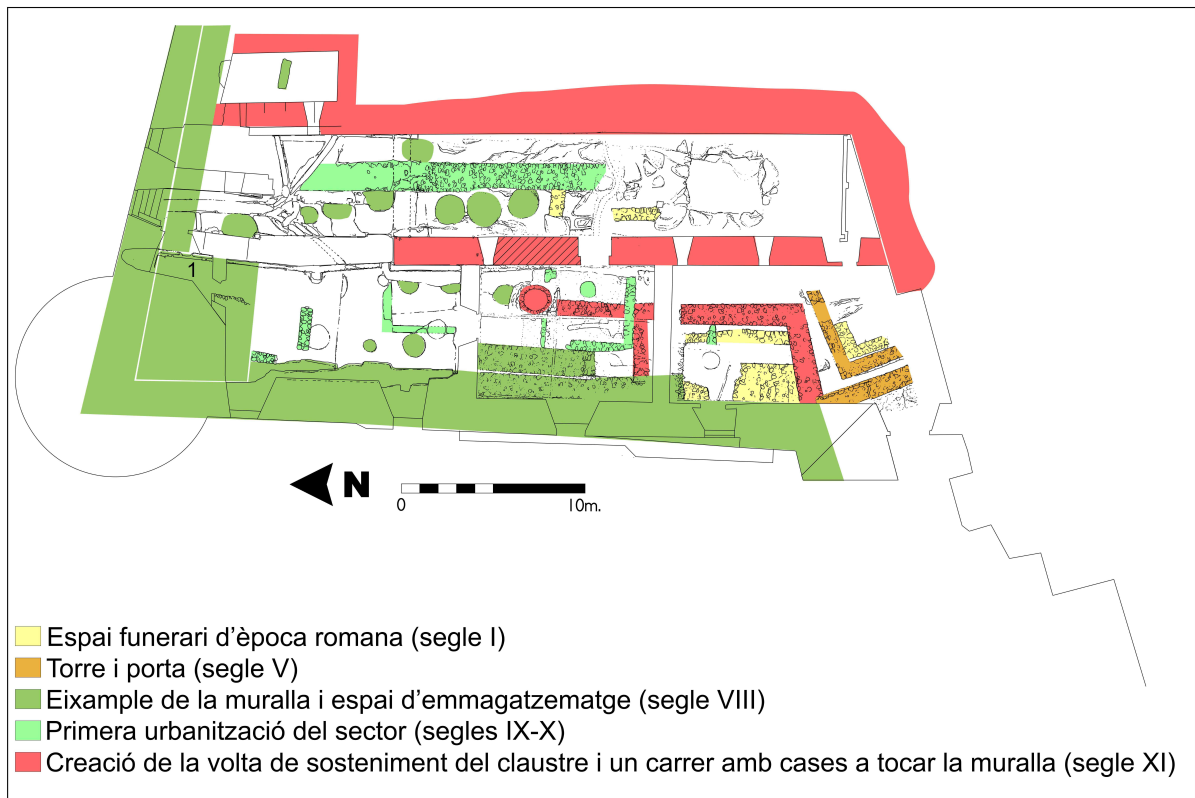

Fig.3. Evolució històrica de l'espai

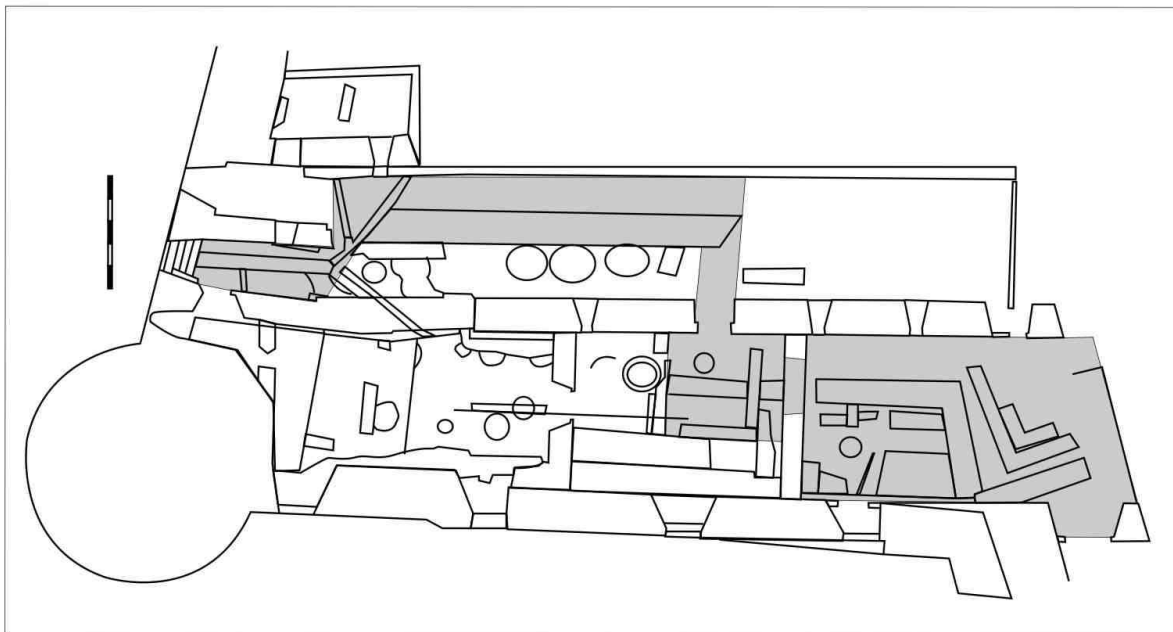

Fig.4. Espais afectats pel cobriment parcial

Àmbit 4

Àmbit 3 des del sud

Àmbit 5 des del nord

Col·locació d'elements contenció. Àmbit 3

Col·locació geotèxtils com elements protecció

Protecció temporal accessos i serveis

Tasques de rebliment i col·locació de la capa de circulació de sauló. A la darrera imatge tipus de material emprat (terra reciclada i sauló (al fons)).

